

Дмитро Башманівський
Студент 4 курсу історичного факультету
Житомирського державного університету імені Івана Франка
Науковий керівник: д.і.н., проф. Ярмошик І. І.

Громадсько-культурна діяльність Пантелеймона Куліша

Формування патріотичного та національно-свідомого покоління через призму історичних постатей займає вагоме місце, більше того є навіть важливим напрямком сучасних досліджень. Особлива увага звертається на особистості, які пронесли на собі весь тягар творення та становлення української нації й заклали основу сучасної держави.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням загального інтересу суспільства до історії нашої держави, творців її духовного розвитку, а також потребою в дослідженні постатей, чиї імена незаслужено були забуті або малодосліджені в нашій історії. Однією з таких особистостей є видатний український письменник, історик, філософ, громадський діяч Пантелеймон Куліш, який, як зазначав О. Гончар, був одним з найактивніших учасників українського суспільно-культурного руху 40-90-х років XIX століття [1, с. 3].

Вивчаючи громадсько-культурну діяльність П. Куліша варто зазначити, що раннє захоплення всім українським та знайомство з культурною елітою тогочасної України помітно відзначилися на світогляді митця й підштовхнули його не тільки до творчо-культурної, а й до соціально-громадської діяльності. Саме громадсько-культурний шлях Пантелеймона Куліша стане передовою діяльністю задля збереження та творчого розвитку національності рідного народу. Адже невгамовний пошук істини, що вилився в освоєння ним літературно-мистецької, культурно-освітньої та наукової спадщини світових цивілізацій, і, як наслідок, розбудова ним власної національної культури, історії та літератури зробили його одним із найвидатніших громадсько-культурних діячів свого століття.

Зокрема, один із дослідників «Кулішевого феномена» відомий культурний діяч І. Франко так висловлюється про громадсько-культурний залишок Пантелеймона Куліша: «В історії нашого духового розвою займе він назавсігди дуже високе місце. Великі хиби його особистої вдачі та його світогляду, котрі нині в наших очах майже рівноважать його заслуги, з часом в очах потомности значно вменшаться, а зате великі його заслуги визначаться виразніше» [2, с. 19].

Саме під впливом загальних українізованих інтелігентських течій його оточення в П. Куліша виникає бажання дослідити історію нашої держави, він починає захоплюватися минулим, досліджувати старовинні джерела та народний фольклор. Тоді ж і з'являється думка створити українську Іліаду, об'єднавши всіх українських князів та гетьманів і створити фундаментальну працю на зразок Гомерівської. В основі свого твору він планував вмістити овіяні давньою історією народні думи.

З цією метою П. Куліш подорожує по Україні, намагаючись дослідити на укомплектувати почуте. Проте знайти щось справді доцільне йому не вдається і тому він вирішив відмовитися від створення української Іліади, а зібравши думи, складає в хронологічній послідовності, наповнивши їх власноруч написаними. І як результат – видає у 1843 році історичну працю: «Украина: Од початку Вкраины до батька Хмельницького» [3].

Саме в той час, будучи в Київському гуртку, він разом зі всіма знайомиться з поезією Кобзаря, яка, надихнувши його учасників, наштовхнула їх на створення чогось більшого. Громадсько-культурна діяльність гуртка, як і самого П. Куліша, на той час полягала в навчанні іншої молоді гуманності, закладаючи в них засади свободи, знищення кріпацтва тощо. Апогеєм такої діяльності стало створення разом з однодумцями у 1845 році Кирило-Мефодіївського товариства, головне завдання яких полягало в об'єднанні слов'ян та створенні незалежної держави на конституційно-федеративних засадах. Будуючи свої положення на християнських біблійних догматах, вони вважали, що Україна повинна була мати власне законодавство, військо, свободу віросповідання. Саме нашій державі відводилося місце центру слов'янських народів, навколо якого повинні об'єднатися інші слов'яни.

Проте ці прагнення залишилися лише на папері, оскільки вже навесні 1847 року всіх дванадцятьох керівників товариства арештували. Арешту підлягав і П. Куліш, приналежність до товариства якого, попри тримісячний допит, так і не змогли підтвердити. Проте через близькі стосунки зі всіма учасниками товариства засудили на чотири місяці ув'язнення, а потім – заслання. І лише завдяки клопотанню його впливових друзів, дружини та після його «щирого розкаяння», вирок було змінено: П. Куліша на два місяці відправили в шпиталь, а потім разом із дружиною в Тулу.

Арешт та заслання дещо зменшили громадсько-культурну діяльність Пантелеймона Куліша, оскільки змусили його видавати нейтральні або русифіковані твори. Проте вже після повернення, попри заборону деякий час

друкуватися, у світ протягом 1856-1857 року в Петербурзі виходять «Записки о Южной Руси» у двох томах, які містили збірки літературно-фольклорних творів та різноманітних історичних джерел.

Перший том містив численні перекази та народні легенди, з різноманітними думами та піснями. Також записки містили інформацію про Золоті ворота в Києві, нашествя монголо-татар і Унії та боротьбу з ними, про легендарні походи запорізьких козаків, Богдана Хмельницького, а також оповідання про українських кобзарів та лірників з особистими коментарями Пантелеймона Куліша.

Другий том був своєрідною компіляцією і вміщував зібрання й пояснення Л. Жемчужникова до народних казок, легенд та переказів. Також важливими були збірки оповідань, анекдотів, народних пісень, покладених на ноти для гри на фортепіано А. Марковського, крім того, тут уміщувалися описи народних похоронних обрядів. Також у цій праці були вміщені статті як самого П. Куліша, так і спільних досліджень, наприклад, з М. Грабовським щодо тоді знайденого універсала гетьмана Остряниці та й загального дослідження польсько-українських відносин XVII ст. У ньому також містилася записка члена Малоросійської колегії Г. Теплового про україно-російські відносини часів Єлизавети. Літературну цінність мають уже передруковані розвідки І. Могильницького «О древности и самобытности южно-русского языка». Була надрукована в цьому томі й поема «Наймичка» Т. Шевченка, що, правда, без зазначення автора, поряд з нею була передмова П. Куліша та його оповідь «Орися».

Важливий громадсько-культурний вплив 1857 року мала праця П. Куліша «Чорна рада», яка, крім того, що була першим українським історичним романом, написана з безцінного джерела – Літописа Самовидця, адже саме П. Куліш перший знайшов та вивчив його в польських джерелах. Саме з цього твору ми дізнаємося про наш сильний, волелюбний та незламний народ, єдиним негативом якого є політична роздробленість, саме це і показав автор, намагаючись донести досвід минулого, з яким можна будувати своє майбутнє.

Наступним твором, що мав великий громадсько-культурний вплив, була збірка «Досвідки» 1862 року, яка вважається кращою літературною працею П. Куліша. Вона налічувала велику кількість віршів та поем про історичну минувшину нашого народу, його визвольну боротьбу з іноземними загарбниками, наприклад, поеми «Кумейки» та «Солониця», де розповідалося про польсько-українську боротьбу. Крім того, збірка проникнута

романтизмом в оспівуванні старовинних та народних героїв. Аналізуючи ці твори, ми можемо чітко спостерігати патріотичність переконань та віру в майбутнє своєї нації, любов до Батьківщини. Також збірка включала переклади творів польського поета Адама Міцкевича.

Пізніше, у далекому 1882 році, світ побачила збірка «Хуторна поезія». У ній можна простежити чітку зміну поглядів П. Куліша. Попри захоплення історичними дослідженнями автор уже критикує національно-визвольну війну українського народу, позитивно описуючи діяльність російських монархів.

Більшою цінністю є п'ята збірка П. Куліша «Позичена Кобза» 1887 року, адже саме в ній вміщуються українські переклади творів видатних світових авторів, таких як О. Пушкін, В. Шекспір, Дж. Байрон, Й. Гете та багато інших. Крім того, П. Куліш залишив і переклади священних текстів, здійснивши переклад «Нового Завіту». Саме цими перекладами він показав, що українська мова та література нічим не поступається зарубіжній, і нею можна висвітлити всю глибину багатства цієї світової літератури.

Як бачимо, громадсько-культурний вплив діяльності Пантелеймона Куліша є досить різнобарвним, проте саме він, попри неоднозначність своїх поглядів, вивів українську культуру на новий рівень, збагативши її як історичний, так і літературний потенціал.

Список використаних джерел та літератури

1. Гончар О. Роман «Чорна рада» П. Куліша в школі / О. Гончар // Слово і час. – 1992. – № 9. – С. 3-11.
2. Франко І. Зібрання творів / І. Франко: У 50 т. – К., 1981. – Т. 32. – С. 169.
3. Кулиш П. Украина: Од початку Вкраины до батька Хмельницького [Електронний ресурс] / П. Куліш. – Режим доступу: www.twirpx.com/file/1710134/